చక్రం —

"సార్!"

వినమ్రంగా పలకరించాను, మా జోనల్ ఆఫీసర్ చక్రారావుని.

"యెస్?" చక్రారావు; చూస్తున్న కాగితాల్లో పేజీ యెగిరిపోతుండా మోచెయ్యి అడ్డం పెట్టి, తలెత్తి, కళ్ళజోడు పై అంచుల మీది నుంచి చూసేడు; గడుగ్గాయి మిరాసీదారు కరణంగారు అమాయక నిరాశీ దారు పేదరైతువైపు చూసినట్టు.

"కమలాకర్రావు పోయాట్టకదండీ-" అని ఆగాను.

"ఔనండీ పాపం; నాకూ ఇంతకు ముందే తెల్సింది"

"శవం ఇంకా కదల్లేదండి. వాళ్ళ తమ్ముడి కోసం చూస్తున్నారు. అతను ఇప్పుడో ఇహనో రావాలి.... తీసేసే లోపుగా మన స్టాఫ్ నలుగురూ ఓసారి వెళ్ళి చూదామంటున్నారండి...."

"ఓ, ష్యూర్!.... అలాగే వెళ్ళిరండి.... కాని: అంతా ఒక్కసారే వెళతారా?.... అంహ; మరేం లేదూ; గబుక్కున హెడ్డాఫీసు నించి ఏదైనా సమాచారం కావాలని ఫోను వచ్చిందనుకోండి; నేను ఒక్కణ్ణే అయిపోతానే!" అని కిటికీ లోంచి బైటికి చూడసాగాడు చక్రారావు.

నేను నా వెనకాల నిలబడి వున్న బలగం వైపు చూశాను. మళ్ళీ యిటు తిరిగి "తమ్రారాండి?" అన్నాను జాలిగా.

చక్రారావు అంతకంటే అమాయకంగా, జాలిగా నవ్వేడు. రెండు క్షణాల్లో ఆ నవ్వుని మింగేసి, చేతిలో వున్న కలాన్ని పెన్ స్టాండులో బిగించేడు, కుర్చీలో వెనక్కి వాలబడి ఒక్కసారిగా ఆఫీసరై పోయాడు.

"వాట్డుయు మీన్? మీలో ఎవరో ఒకరిద్దరు ఆఫీసులో వుండి ఏదైనా యమర్జన్సీ వస్తే నాకు తోడ్పడుతారని నేననుకుంటూ ఉంటే మీరేమో ఆఫీసుకి తాళం వేసేసి నన్ను కూడా లాగేద్దామని చూస్తున్నారా!— నో!—నేను రావడం కొశ్చన్ లేదసలు.... అల్ రైట్! హెడ్డాఫీసు నించి ఫోనొస్తే నేనే ఎల్లాగో తంటాలు పడతాన్లెండి, మీరందరు వెళ్ళండి.... రమణారావున్నారా?"

"యస్సార్" అని వెనక నించి ఓ పౌడారిపోయిన గొంతు.

"మన ఆఫీస్ కొత్త బిల్డింగ్ ఫైల్ తెచ్చి ఇక్కడ పెట్టండి."

"ఆయ్."

"వామన్రావు గారూ; ఎక్స్‌పోర్టు లైసెన్సు రద్దు చేస్తామంటూ నిన్న వొచ్చిన లెటర్ వెంటనే పెట్టమన్నాను, పెట్టేరే కాదు! అది కూడ ఆ ఫైల్‌తోపాటు తెచ్చిక్కడ పడేండి; నేనే రాసుకుంటాను!.... ....ఈ ఎకౌంట్స్ మాస్టర్ పంతులు గారేరీ? క్యాంకెళ్ళి పోయారా, దొరగారు? ఇహ నివాళ్ళకి ఇంతే సంగతులు గాబోలు.... అక్కణ్ణించలా కమలాకర్రావింటి కెళ్ళి స్మశానానికెళ్ళి అంచికెళ్ళి ఇంత మధ్యాహ్నం వారి దయుంటే ఏ మూడింటికో దయ చేస్తారు లేకపోతే—

"అన్యాయం సార్; అతను కేష్ పట్టుకుని అలా షికార్లు కొట్టే మనిషి కాదు సార్" అన్నారు వెనకనించి ఎవరో.

"ఏమో—"

"మరి అతను కూడా అక్కడొకసారి కనిపించాలి కదండి సార్? పైగా అతను కమలాకర్రావుకి కొంచెం బంధువు కూడా కదండి?" అన్నాను.

చక్రారావు తను అంతసేపూ మోచేతుల్తో అణిచిపెట్టిన ఫైల్ మూసేసాడు. దాన్ని తోశేసి కట్టేస్తూ చేతులు తిప్పుతూ అన్నాడు "అది కాదు బంగార్రాజుగారూ! నేనొకటంటే మీరింకోటేదో అంటున్నారు! ....క్యాంకెళ్ళిన మనిషి అంత హెవీ కాష్ పట్టుకుని ఫ్రెండ్సిళ్ళకీ, శ్మశానానికీ ఎందుకండీ వెళ్ళడం? తిన్నగా ఆఫీసుకొచ్చి ఆ కేషేదో చెస్ట్‌లో పెట్టేసి వెళ్ళొచ్చుగా... బంధువే నేనేం కాదన్లేదు. ఆ మాటకొస్తే కమలాకర్రావుకి బంధువులో స్నేహితులో కాని వాళ్ళు ఎవరున్నారో చెప్పండి? సూర్యారావుగారూ ఆయనా ఒక వీధిలో ఉంటున్నారు. అవునా కాదా? సత్యనారాయణ గారు ఆయన క్లాస్మేటు- ఇంక మీరూ ఆయనా ఎన్ని విషయాల్లో ఎంత క్లోజ్‌గా ఉంటారో అన్నది ఎవరికి తెలియని రహస్యము కాదుకదా! ఓ విధంగా చెప్పాలంటే కమలాకర్రావు నాకూ బంధువే, మరి! కాని ఈ ఆఫీసులో మనకందరికీ కొన్ని కొన్ని బాధ్యతలున్నాయి కదండీ! మన హెడ్డాఫీసు మనల్నందరినీ యిక్కడెందుకు వేసింది? పనులన్నీ టైమ్ వేస్ట్ కాకుండా చేస్తామనే కదా. అలాంటప్పుడు ఇలాంటి ఫార్మాలిటీస్ కోసం మన అమూల్యమైన కాలాన్ని అందులో డ్యూటీ అవర్స్‌ని వేస్ట్ చెయ్యడంతప్పా కాదా; పోనీమీరేచెప్పండి?"

తప్పే సార్; నిజమే సార్ మీరన్నది" అన్నదే ఆ సమయంలో మాట, అంతేగాని "అదేంటి సార్: అలా అంటారు? ఇలాంటి ట్రాజెడీ వొచ్చినప్పుడే కదా, ఆత్మీయులైన వాళ్ళ నించి రెండు కన్నీటి చుక్కలు ఆశిస్తారు యెవరైనా!" అని చెప్పలేదెవరూ.

"అయితే సార్; పోనీ, మనందరి తరఫునా బంగార్రాజుని పంపిద్దామండి?" అన్నాడు సూర్యారావు.

చక్రారావు ఓసారి కళ్ళు మూసుకొని తెరిచాడు. ఏదో నాటకంలో అభినయిస్తున్న వాడిలాగా తల అడ్డంగా ఆడించి చేతులు ఇటూ అటూ వూపాడు "నో, నో!" అన్నాడు మళ్ళీ నాలుగు క్షణాలు వ్యవధిచ్చి, "అందరూ వెళ్ళండి, నేనిందాక అడిగిన ఫైల్సన్నీ మాత్రం తెచ్చిక్కడ పడేండి.

— భమిడిపాటి రామగోపాలం

"అవతలి రూంలో టెలిఫోనికి ప్లగ్ తీసిందీ" అని చెప్పేసి ఆ పెద్ద ఫైలు మళ్ళా తెరిచి చదువుకొంటూ కూర్చున్నారు.

ఉద్యోగులు ఒక్కొక్కరూ, శవాన్ని చూడ్డానికి వెళుతున్న వాళ్ళలా కాకుండా శవాన్ని వొదిలి వెళుతున్నంత నెమ్మదిగా బైటికి నడిచారు. మందొర్వాము కనక ఆఖరికి మిగిలిపోయాను.

వెళిపోడానికి ఓ అడుగు అటు వేస్తూ చక్రా రావు వేపు జాలిగా చూసేను. చక్రారావు క్షణంలో సగంపాటు నా చూపులో చూపు కలిపి; ఆ మరుసటి సగంలో ఆగమన్నట్టు చెప్పేది జాగ్రత్తగా వినండి. ఏంటంటే, అక్కడ పరిస్థితి ఎలా వుంటుందో మనం చెప్పలేం.... ఏమంటారు?.... గబుక్కని డబ్బు అవసరం రావొచ్చు. ఎలాంటెలాంటి తెగింపులు పుడతాయంటే చేతిలో ఉన్న డబ్బు మనదా, నలుగురిదీనా, గవర్న మెంటుదా అనే విచక్షణ ఉండదు. నే చెప్పేది బోధపడుతోందా? అంచేత,... ఏది?... అతను—అంటే పంతులు గారన్న మాట— అక్కడ గానీ వుండి పోయా డంటే; ఒక మూమెంట్‌లో అతను గోతులో పడ్డమేగాదు; మనందర్నీ గోతులో కూడా ఇవాళ అక్కడ అవసరమయ్యే ఖర్చుకి చాలకపోవచ్చు. కానీ మనమేం చేస్తాం? పోనీ మనం ఏదైనా జాలిగా చేసేసినప్పటికి దాని ఫలితం ఈ నెలంతా మనల్నందర్నీ బాధ పెడ్తుంది. కాదం టారా?"

"ఔనండౌనండి... కానీ, ఇందులో రెండు పాయింట్లున్నాయండి. కమలా కర్రావు నిన్నటివరకు డ్యూటీలో ఉన్నాడు కాబట్టండి, అతని జీతం కూడ అందరితో పాటు బిల్లేసి తెచ్చేమనండి. ఆ డబ్బు అతనికో అతని పెళ్ళానికో ఇచ్చెయ్యాలండి.

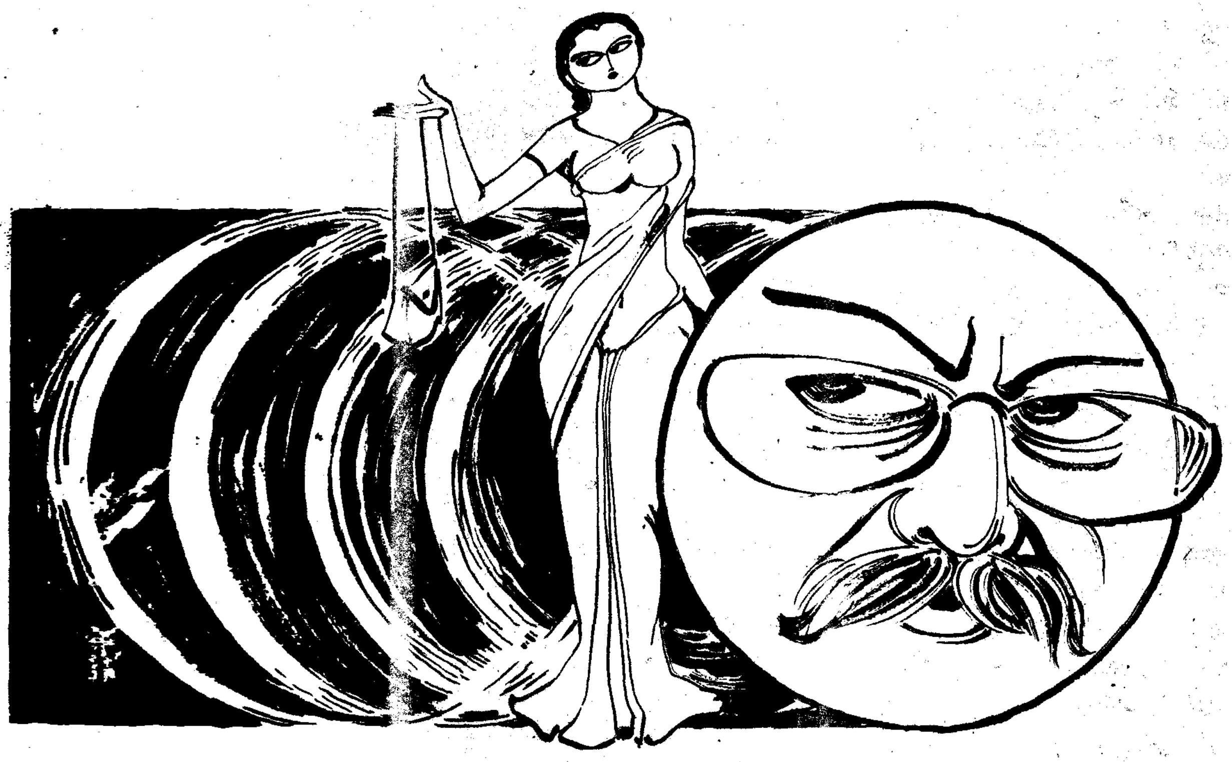

కేల్తో ఓ సంజ్ఞ చేసి; ఆ కేల్తో టేబిల్ మీద ఒక్క దెబ్బ కొట్టి, "అన్నట్టు మర్చి పోయాను!" అన్నాడు.

స్విచ్ వేస్తే లైటారిపోయినంత వేగం ఆగిపోయాను, ఎక్కడున్నా వాణ్ణక్కడ.

"అక్కడ పంతులు గారు కనబడితే ఆ క్యాష్ బ్యాగ్ పట్టుకుని వెంటనే ఆఫీసుకు రమ్మనండి!" అని; నావేపు ప్రత్యేకమైన అభిమానంతో చూస్తూ చెయ్యి వూపి తనకి చాలా దగ్గిరిగా రమ్మంటూ సంజ్ఞ చేసేడు. నేను అతనికి చాలా దగ్గిరిగా వచ్చి అతని మీదికి వంగాల్సి వచ్చింది. చక్రారావు గొంతు బాగా తగ్గించి చెప్పాడు: నే తోసి గల్లు.... తెలిసిందా? అంచేత ముంద తన్ని క్యాష్ బ్యాగ్ పట్టుకుని ఇటొచ్చి మనండి. అది సేఫ్‌లో పెట్టేసి; కావాలంటే మళ్ళీ వెళ్ళి సాయంకాలం దాకా వుంటాడో రాత్రల్లా కూడా వుంటాడో అతనిష్టం తెల్సిందా?"

చక్రారావు తెలిపే ప్రతి మాటకి ఆమోదం తెలిపే ఆంగికం ఒకటి; కళ్ళతో, చేతుల్తో, తలతో చేస్తూ విధేయతని కూడా పన్లో పనిగా ప్రకటించేను.

చక్రారావు మళ్ళీ మొదలెట్టాడు. "పాపం; నిజమే. డబ్బు అవసగం పడ్తుంది నిజానికి కమలాకర్రావు జీతం అంతా దానికి రూలా అర్థం కాదండి. ఒక వేళ ఆవిడ; చట్టరీత్యా తనే కమలాకర్రావుకి వారసురాల్నని సర్టిఫికేటు తెచ్చుకునే దాకా ఆ డబ్బు ఆవిడకివ్వకూడదనుకుంటే ఉంకో టుందండి. ఉద్యోగస్తుడెవరైనా చనిపోతే నండి, శవ దహనానికి, ఆ సంబంధంగా అయ్యే ఖర్చులకీనండీ; అయిదు వందల రూపాయలు తమరే శాంక్షన్ చేసి డైరెక్టుగా ఆవిడకిచ్చియొచ్చుండి. అంచాతండి—"

చక్రారావు నోటికి చెయ్యడ్డం పెట్టుకుని "అయ్యో, అయ్యో!" అన్నాడు. "అతను చనిపోయాడని మనకి కాగితం మీద రిపోర్టు లేదండి బాబూ! అవునూ! ఎవరిచ్చేరు,

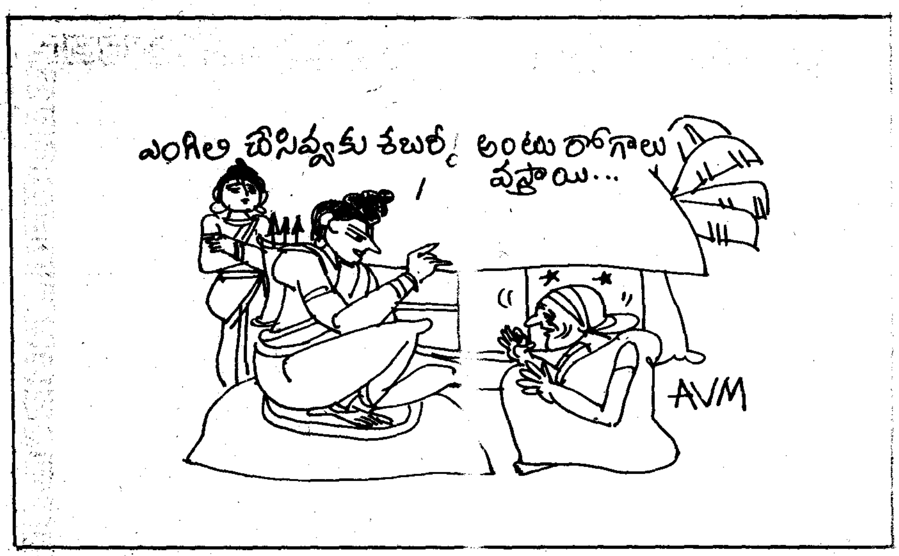

రిపోర్టు? నేనిలా మాటాడుతున్నానని మరోలా అనుకోకండి- మీరు చెప్పారు; రైటే. కమలాకర్రావు చనిపోయాడన డానికి సందేహం లేదు. కానీ మరి ఆఫీస న్నప్పుడు ఏవో కొన్ని రూల్సుంటాయి కదా. రేపొద్దున్న ఏ ఆడిట్ బాబో వచ్చి పార్టీ చనిపోయినట్టు రిపోర్టు లేదు, శవ దహనానికి గ్రాంట్ ఇమ్మని అప్లికేషన్ లేదు; డబ్బు ఎలా డ్రా చేసి ఇచ్చేసేవు నాయనా అని నా పీక పట్టుకుంటాడు. బాబ్బాబూ ఏదో తొందర్లో అలా చెయ్యవలి సొచ్చిందయ్యా అంటే వాడూరుకుం టాడా?" అని అలిసిపోయాడు.

లోపలి అసహ్యం ఆగ్రహం వ్యక్తపరచ కుండా వుండడానికి ఒకటే మార్గం.

దీర్ఘంగా "ఆయ్...." అని; మరి తిరిగి చూడకుండా దాటేశానక్కణ్ణించి.

° ° °

పదిహేను రోజులైంది.

చక్రారావులాంటి క్రూరులు దయాహీ నులు భూప్రపంచకం మొత్తంమీద ఎవరూ ఉండరనీ ఉద్భవించరనీ నిశ్చయానికి రాదగిన సంఘటనలు జరిగాయి.

ఆరోజు కమలాకర్రావు అంతిమ యాత్రకి ముందు ఆఫీస్ స్టాఫ్ అంతా అక్కడికి వెళ్లేం కదా. అప్పటికే అక్కడ కేషియర్ పంతులు ఉన్నాడు; కమలాక ర్రావు తమ్ముడు రామనాథం రానూ వొచ్చాడు. అన్నగారు పోయాడని టెలి గ్రాం రాగానే అతను ఎలా ఉన్నవాడు అలాగే బయల్దేరి వొచ్చేశాడు. కాకినాడ నుంచి విశాఖపట్నానికి రావడానికి అతనికి ఆ కబురందిన వేళకి బస్సుగాని రైలుగాని లేని కారణంగా పాపం; కత్తిపూడి జంక్షన్ వరకు ఎవరో కార్లో లిఫ్ట్ ఇవ్వగా చేరుకుని, అక్కణ్ణించి లారీ ఎక్కి విశాఖపట్నం వచ్చేడుట. అందరికీ నెలాఖరే కదా. అతను కూడా ఏమంత స్థితిలో లేడు. కాలేజీలో లెక్చరరే గాని పద్ధతిగా జీతాలు చెల్లించే కాలేజీ కాదది. వాళ్ళావిడ, కూతురు "మేమూ వస్తా"మని లబో దిబో అంటే ప్రయాణం ఖర్చులకి ఎక్కడో ఏదో ఏర్పాటు చేసుకుని మర్నాడు రమ్మని చెప్పేసి తను ఒక్కడూ అతి కష్టం మీద అలా వొచ్చేడుట. కమలాకర్రావు కొడుక్కి ఆరేళ్ళ వయస్సు. అంచేత తల కొరివి పెట్టడం నుంచి పదీ పన్నెండు రోజుల శ్రాద్ధ శౌచ కర్మలన్నీ కమలాకర్రావు తమ్ముడు రామనాథమే చెయ్యాలన్నారు. కర్మలన్నిటికీ డబ్బు ఖర్చవుతుంది. అలాగా ఇలాగా కాదు- వందలు, వందలు! అందరికీ ప్రావిడెంటు ఫండు వుంటుంది. కాని దాంట్లోంచి డబ్బు కావాలంటే అదో పెద్ద పరమపద సోపాన పటం, దాన్నిండా ఎక్కడికక్కడ పాములూనూ.

ముందు శవం కదలాలి.

కిందటి రాత్రి పదకొండున్నరకి పోయాడు కమలాకర్రావు. ఈ జనం అంతా పోగయ్యేసరికి మర్నాడు మధ్యా హ్నం ఒంటి గంట అయింది. ఈ ఇంట్లోనే కాక ఇరుగూ పొరుగూ వాటాల్లో కాపరాలున్న వాళ్ళు కూడా వంటా పెంటా చేసుకోకూడదని లెఖ్ఖ. ఏదో నగర సంస్కృతి ఇరుగు పొరుగులెవరో వాళ్ళ కష్ట సుఖాలేమిటో యెవరూ పట్టించుకోరని పేరయితే పడిపోయారు గాని నిజానికి ఇలాంటి సందర్భాల్లో సంప్రదాయానికి వ్యతిరేకంగానూ దానికి ఎదురు తిరిగ్గానీ ప్రవర్తించడం లేదెక్కువ మంది, ఇప్పటికి కూడానూ.

స్టాఫ్‌కి జీతాలివ్వవలసిన సొమ్ము బ్యాంకు నుంచి డ్రా చేసి తెచ్చిన కేషియర్ పంతులు ఆ సంచితో సహా అక్కడున్నాడు. అపర కర్మలు చేసే బ్రాహ్మలు ఎక్కడ దొరుకు తారు, శ్మశానంలోకి కట్టెలు ఎవరు రవాణా చేస్తారు అనేవి కనుక్కొని ఆ పన్లు జరగ డానికి రూఢి చేసింది అతనే. ఆ క్యాషంతా పుచ్చుకుని తన మోపెడ్ మీద నాలుగైదు చోట్లకి తిరిగి తిరిగి వొచ్చాడు.

కమలాకర్రావుతో మా పరిచయం గట్టిదే. ఇక్కడ జోనల్ ఆఫీస్ పెట్టినప్ప ట్నుంచీ మేం అందరం సహోద్యోగులమే. కాని అతని భార్యని గాని తల్లిని గాని ఆఖరికి పిల్లల్ని గాని మాకెవరికీ గట్టిగా తెలీదు. కాకినాడ నించొచ్చిన కమలాక ర్రావు తమ్ముడు రామనాథం మాకు మొదటిసారిగా అక్కడే పరిచయం. ఊళ్లో కమలాకర్రావు మేనత్త ఒకావిడ ఉంది. ఆవిడ, ఇద్దరు కొడుకులు వచ్చారు. ఇరుగూ పొరుగుల్లో కమలాకర్రావు కులానికి చెందినవాళ్ళు అయినవాళ్ళన దగినవాళ్ళు ఈ సన్నివేశానికి తగిన వేషాల్లో ముఖకవళికల్తో అక్కడ వుండిపో యారు, జీతాల రోజైనా ఆఫీసుల కెళ్ళడం మానేసి— "ఏం గురూ, పొజిషనెలా గుంది అని అడిగాను పంతుల్ని విడిగా పిల్చి సన్నని గొంతుతో.

"కొంపలో తంతే దమ్మిడీ లేదు. ఆ తమ్ముడు కూడా దారి ఖర్చులికి ఎక్కడో అప్పు గోక్కుని వొచ్చాడు. ఇదంతా ఇల్లా వుండగా ఈ రాత్రి నించి భోజనానికి మెంబర్లు పెరుగుతారు."

"ఇరుగూ పొరుగూ ఆ మేనత్తగారు?"

"సదేలే— ఏదో సామెత చెప్పినట్టు!" అని మూతి విరిచేడు పంతులు.

"మరిప్పుడెలాగ? దగ్గిర దగ్గిర ఐదారు వందలు ఖర్చౌంటుందే, ఇప్పుడు?"

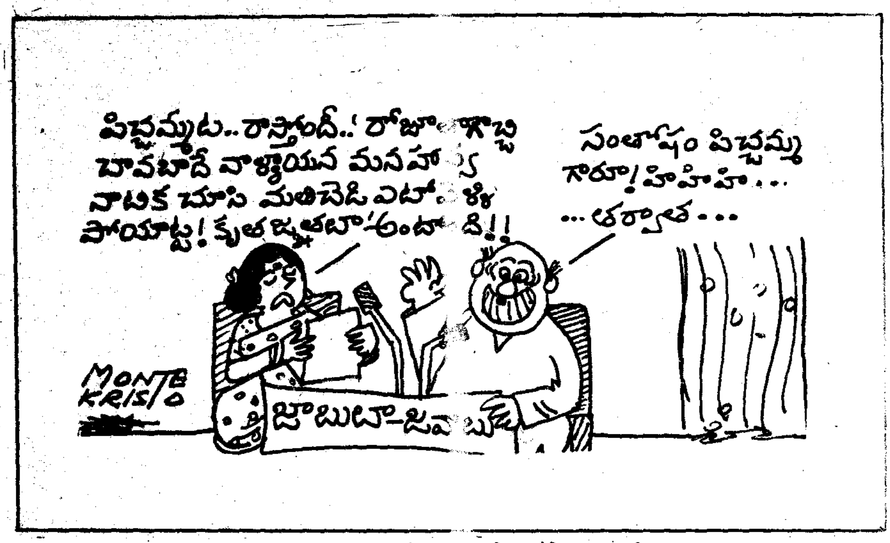

"అదే అదే. నేను సూర్యారావుని ముందు అడిగాను. బ్రదరూ నీకు జీతంతో పెద్దగా వస్తేదు కదా ఓ సంతకం నా మొహాన పడి: సరిగ్గా ఆరువందల యాభై రూపాయలు రెండు ఏగరు కదా! అదిక్కడ పడేసి మన పస్ల మీద మనం పోదాం. నీకా సొమ్ము నింపాదిగా సర్దేస్తాం. ఒరే, అని ...., కానీ వాడికి ఈ నెల్లోనే వచ్చిందట ఏదో యిబ్బంది. చెల్లెలు పురుటికొచ్చింది; వాళ్ళత్తవారు ఐశ్వర్యవంతులు కావడంచేత గవర్నమెంట్ ఆస్పత్రిలో కాకండా ప్రయివేట్ నర్సింగ్ హోంలో చేర్చవలసొచ్చింది; రేపు ఉదయం డిశ్చార్జి చేస్తారు; బిల్లు కట్టి తీసుకు రావాలి; నాన్నగారు బిజినెస్ పని మీద కలకత్తా వెళ్లేరు! అంటూ కథలు చెప్పుకొచ్చేడు త్యాగ్నుడు. పంతులూ పంతులూ తలా కాస్త యిచ్చుకుంటాం గానీ అంతా వొక్కడి నెత్తిని మాత్రం రుద్దకురా అంటూ తగులుకొన్నాడు. ఏం చేద్దాం? వాళ్ళిప్పుడే లోపల లజ్జుగుజ్జులు పడుతున్నారు" అని చెప్పేడు పంతులు.

అంతా వెంటనే సెటిల్ చేసేసేనని అనుకున్నాను. "కమలాకర్రావు జీతం కటింగులు పోను నాలుగువందల తొంభై రెండు రూపాయలు కదా; ఆ సొమ్ము లెక్కెట్టేసి ఇచ్చి. ఓ రెవెన్యూ స్టాంపు తీసుకుని తెల్ల కాయితం మీద అంటించీ, మన జోనల్ ఆఫీసర్ గారికి ఒక దరఖాస్తు రాసీ; ఏమనీ; అయ్యా నా భర్త అయిన ఫలానా కమలాకర్రావు నిన్న అనగా 1985వ సంవత్సరం జూన్ నెల 30వ తేదీ అర్ధరాత్రి చనిపోయారు. వారికి మీ ఆఫీసులో పని చేసినందుకు గాను 1985 జూన్ నెలకు జీతం కటింగులు పోను నాలుగు వందల తొంభై రెండు రూపాయలు వచ్చినట్లు తెలిసింది గాన; వారికి చట్టరీత్యా నేనే వారసురాలను గనుక సదరు సొమ్ము నాలుగు వందల తొంభై రెండు రూపాయలు నాకు చెల్లించ ప్రార్థన. ఆ అప్లికేషన్ మీద, ఈ రెవెన్యూ స్టాంపు మీద ఎలాగో ఓలాగ రెండు సంతకాలు (ఆవిడవి) తీసేసుకో. అన్నట్టు మర్చిపోయేను. మరో తెల్ల కాయితం తీసుకుని మన జోనల్ ఆఫీసర్ గారి పేరిట ఇంకో అప్లికేషన్ తీసుకో. అయ్యా: మీ ఆఫీసులో పని చేస్తూ నిన్న రాత్రి హఠాత్తుగా చనిపోయినటువంటి ఆర్. కమలాకరరావు నా భర్త. ఇటీవల వచ్చిన ఒకానొక నిబంధన ప్రకారం సర్వీసులో ఉండగా హఠాన్మరణం చెందిన ఉద్యోగి యొక్క అంత్యక్రియలు నిమిత్తము ఐదు వందల రూపాయల వరకు శాంక్షన్ చేస్తారని తెలుస్తున్నది. ఈ నిబంధన ప్రకారం తమరు నా పేరిట తొందరగా ఐదు వందల రూపాయలు శాంక్షను చేసి చెల్లించవలసిందిగా ప్రార్థిస్తున్నాను— అని రాయించి ఆ అప్లికేషన్ కూడా తీసుకో. రేపు ఆ ఐదు వందలూ కూడా ఇప్పిద్దాం" అన్నాను.

కానీ అందరం పప్పులో కాలేశాం.

"నా భర్త జీతం నాకిప్పించండి" అని రాసిన అప్లికేషన్ మీద "మీరే ఆయనకి చట్టరీత్యా వారసురాలని తాలూకా ఆఫీసు నుంచి సర్టిఫికేట్ తెచ్చుకుంటే తప్ప ఆయన జీతం మీకివ్వడానికి వీలుపడదు" అని అర్ధరేశాడు మా జోనల్ ఆఫీసర్ చక్రారావు.

"దహన సంస్కారానికి గ్రాంటు ఇవ్వాలంటే డెత్ సర్టిఫికేట్ ఉండి తీరాలని ఆ కాగితం తిప్పేశాడు.

కమలాకర్రావు భార్యకి అక్కడికక్కడ చెల్లించిన నాలుగు వందల తొంభై రెండు రూపాయలు నేను, సూర్యారావు, రమణారావు, పంతులు నలుగురం పెట్టుకున్నాం తరవాత ఎప్పుడో ఆవిడ ఇస్తే ఇచ్చినట్టు: లేకపోతే ఇక అంతే సంగతి అనుకున్నాం.

నాటికీ నేటికి ఆవిడ లీగల్ హేర్ సర్టిఫికేట్ తెచ్చుకోనే లేదు. పన్నెండో రోజు కర్మ అయ్యే దాకా ఆవిడ ఇల్లు కదలకూడదన్నారు. పోనీ ఇంకెవరైనా వెళ్ళొచ్చు కదా అంటే పుట్టెడు దుఃఖంలో ఉన్నాను ఎవర్నని వెళ్ళమంటారు చెప్పండి అని తేల్చేశారు. దహన సంస్కారానికి ఇచ్చే గ్రాంటు అయిదు వందలకి బిల్లు వేసేనంటాడు పంతులు కాని క్యాష్ చెయ్యలేదంటున్నాడు.

మా డబ్బులు పోయాయని కాదు బాధ. కమలాకర్రావు భార్యకి న్యాయంగా రావలసిన డబ్బు ఇవ్వనీడం లేదు మా జోనల్ ఆఫీసర్ చక్రారావు. ఆ రోజు శవం కదిలే లోపుని ఓసారి వెళ్ళి ఆవిణ్ణి పరామర్శ కూడా చెయ్యలేదు. అప్పుడు నాలుగువందల తొంభై రెండు రూపాయలు ఇచ్చేశాక మేమంతా వెంటనే వొచ్చేశాము. ఆ తరవాత ఈయన ఎవరి ఫైళ్ళు వాళ్ళకిచ్చేసి తన జీతం తీసేసుకుని నాకు టైట పనుంది వెడతానని వెళ్ళిపోయాడు. టైటికి ఏదో పని మీద వెళ్ళిపోతూనైనా సరే ఓసారి ఆవిణ్ణి పలకరించి వెళ్లొచ్చుగా అని అందరం తిట్టుకోవడం మిగిలింది.

అలా ఈ పదిహేను రోజుల్నుంచి అతని మానవద్వేష ప్రవృత్తినీ సానుభూతి రాహిత్యాన్నీ విమర్శించుకోడంలో ఇప్పుడే కాదు ఇతనెప్పుడూ ఇంతే అన్న సంగతి కూడా తెలిసింది. జోనల్ ఆఫీసు ఇక్కడ ఏర్పడక ముందు ఈ చక్రారావు మాలాగనే చిరుద్యోగే. అప్పుడు కూడా ఇతనింతే. సాటి మనిషి మీద సానుభూతి ఎన్నడూ లేదు. పనిలో రాక్షసుడు. దానికెవరూ మరోమాట చెప్పలేరు. కాని అతని నిజా

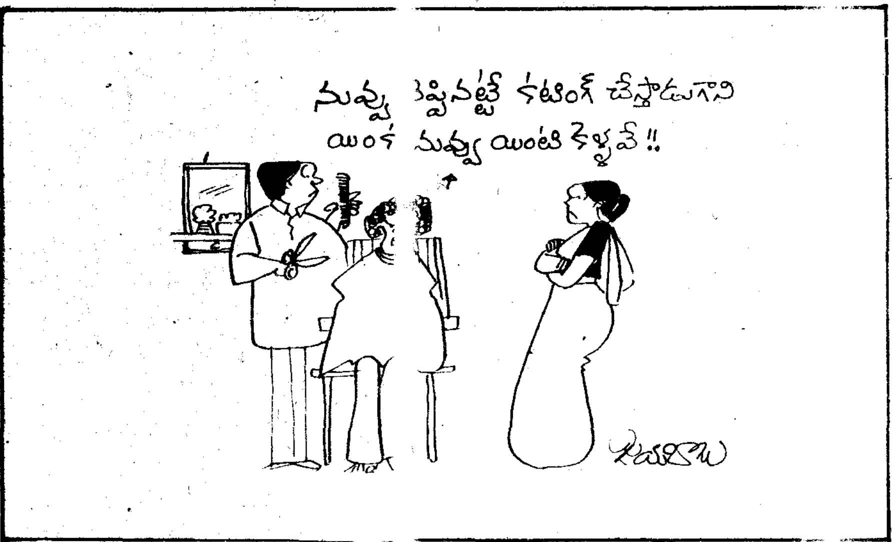

యితీ కఠోర పరిశ్రమ యంత్రవత్ వచ్చేవే తప్ప దాంట్లో యెక్కడా మా బాంక ఉండేది గాదు.

ఈ పదిహేను రోజులూ అలా చ[క్ర]రావుని తిట్టుకుంటూనే దినచర్య ప్రారం[భి]స్తున్నాం. ఇలా అయితే ఎంతకాలం [ప]చెయ్యగలం? ఇవాళ కమలాకర్రా[వు] కుటుంబానికి వొచ్చిన ఆపదలాంటిది రే[పు] మరెవరికైనా వొచ్చినా ఇంతే కదా.

ఈ పదిహేను రోజుల కాలంలో మా[లో] ప్రతి ఒక్కరు కమలాకర్రావు భార్య[ను] పలకరించి ధైర్యం చెబుదామని విడివిడి[గా] వెళ్ళాం. ఆవిడకి కలిగిన నష్టాన్ని మా[లో] ఏ ఒక్కరైనాగాని అందరం కలిసికట్టు[గా] గాని తీర్చలేం అన్నది ఖాయం. కాని అత[ను] సర్వీసులో ఉండగా చనిపోవడంమూలాని ఆవిడకి ప్రావిడెంట్ ఫండు గ్రాడ్యుయి[టీ] కుటుంబ పెన్షను లాంటివి డబ్బురూ[పం]లో వస్తాయనికూడా మాలో ప్రతి ఒ[క్క]రికీ తెలుసు. ఒక్కొక్క బాపతు సొమ్ము ఎం[త] తెంత వస్తుంది, దాన్ని రాబట్టుకో[వ]డానికి దరకాస్తులు ఎలా రాయాలి రూల్ పొ[జి]షన్ ఏమిటి అన్నీ చెప్పడానికి సిద్ధంగా మేం వెళ్ళాం. కాని ఆవిడ మమ్మల్నెవర్నీ [చూ]డ లేదు.

అభినందనో అభిశంసనో తెలి[య]దా "ఈకాలపు మనిషి కాదు!" అని ఒక రిమార్కు పాస్ చేసి నిట్టూర్పు విడి[చి] [ఊ]రుకున్నాం.

o o o

కమలాకర్రావు పోయిన ఇరవై [ఒ]కటో రోజు ఉదయం పదిగంటలు కా[క]ముందే నేను ఆఫీస్‌కొచ్చేను. వరండాలో వా[చ్]మన్ రెస్ట్ తీసుకోడానికి. విజిటర్స్ కూర్చోడా-నికి వేసిన బెంచీమీద ఓ అమ్మాయికూర్చు[ని] వుంది. చేతిలో చిన్న వేనిటీ బాగ్ ఉంది. నన్ను చూడగానే లేచి నుంచుని "నమస్కా-రం" అనేసి కూర్చుంది.

ఇరవై అయిదేళ్ళు దాటుంటాయి. పొడుగ్గా వుంది. చామనఛాయ. ఆకర్షణీయమైన పాలిస్టర్ చీర కట్టుకుంది. మెడలో ఒంటిపేట గొలుసు. నుదుట చిన్ననల్లచాదు బొట్టు. ఓ చేతికి బంగారు గాజులు రెండు రెండో చేతికి వాచి.

"నమస్కారం" అనేసి కూర్చోకపోతే "ఏం వచ్చావు, ఎవరునువ్వు?" అని అడగవలసిందే. కాని ఆమె ముభావంగా కూర్చుండిపోతే నేనెందుకు పలకరించాలన్న ఉదాసీనత తెచ్చుకుని నేను మెయిన్‌హాలు తలుపు తెరిచి లోపలికి వెళ్ళిపోయాను.

ఓ నిమిషం గడిచేలోపుగా బైట వరండాలో వాచ్‌మన్ గవరయ్య అక్కడ కూర్చున్న అమ్మాయితో మాట్లాడుతున్న అలికిడి అయింది. "ఆయనేనమ్మా ఎ[ల్]డి గుమస్తాగారు. ఎళ్ళి కనపడండి." అన్న వాక్యంతో ఆ సంభాషణ ముగిసింది.

"నమస్కారం సార్. నా పేరు పద్మావతి. నన్ను గుర్తు పట్టలేదనుకుంటాను తమరు. నేను కమలాకర్రావుగారి భార్యని" అంది లోపలికి వచ్చి నా సీట్‌కెదురుగా నిలబడి.

"అయ్యో, అలాగా! సారీ." అన్నాను, కూర్చోమని సంజ్ఞచేసి.

"ఫరవాలేదండి." అని కూర్చుంది.

నేను కాగితాలేవో చూస్తూ "మీకు చాలా అన్యాయం జరిగిపోయింది. ఇంకా జరుగుతూనే ఉంది కూడాను. ఆఖరికి మీకు రావలసిన డబ్బు విషయంలో కూడా తొందరగా పన్లు జరగడం లేదు. ఎన్నోసార్లు మా ఆఫీసర్‌గారికి చెప్పాను. ఆయనకేవో పన్లమీద శ్రద్ధ పెట్టాల్సి వచ్చి కాబోలు; మీ పన్లు చూడలేకపోతున్నారు. ఇవాళ మళ్ళా చెబుదామనే అనుకొంటున్నాను. స[రే] మీరే వచ్చారు కదా, ఓసారి కనిపించి వెళ్ళండి. ఆయనింకో అరగంటలో వచ్చేస్తారు" అన్నాను. చక్రారావు కఠినుడ[ని] క్రూరుడని ఈవిడకష్టంపట్ల అమానుషంగా ప్రవర్తించేడనీ డైరక్టుగా మా సహోద్యో[గు]గుల మధ్య మాట్లాడినట్టు మాట్లాడలేక పో[యి]యినా నాధోరణి నాకు సంతృప్తిగానేవుం[ది].

చీరలు
పెళ్ళి కుమార్తెలు ఇష్టప[డే] రంగులు,
రక రకాల డిజైన్లు, వా[రి] కోసం
ప్రత్యేకంగా తెప్పించిన [స]రికొత్త స్టాకు.
వెంకటరమణ
బనారస్ సిల్క్ హౌ[స్]
(గద్వాల్ షాపు).
జనరల్ బజార్, సికింద్రాబా[ద్], ఫోను :- 73548

అవిడకి ఏమాత్రం ఋర్రవున్నా ఆ ని పద్ధతి, సానుభూతి సాహిత్యం అ మై పోతుందికదా అని సంతోషించేసేను.

"అది కాదండి. వన్నిక్కడ కమ క్రావుగారి పోస్టులో జాయినవమని హై దా బాద్‌నించి ఆర్డర్పొచ్చేయండి. ఈ ఉద ం మా మరిదిగారు పట్టుకొచ్చిచ్చేరం ." ఆ అమ్మాయి, పద్మావతి.

చేతిలో వున్నవానిటీ బాగ్ వెతికి, క కవరు, విడికాగితం ఒకటి తీసి నా కి ఇచ్చింది.

"ఇదండి, ఎపాయింట్‌మెంట్ ఆర్ ం. ఈ కవర్లోనండి. ఇట్లాంటిదే ఇంకో పీ ఉందటండి, అది మన అఫీసు ్లో పెట్టించమన్నారండి." అంది. విడికా ం కవరు వేర్వేరుగా అందిస్తూ.

"ఐపీ-" అవి ఒక్కచూపులో ే వే కాను.

ఆర్డరు- రైటే. రీజనల్ ఆఫీసున వి వచ్చినట్టు రబ్బరుస్టాంపు, జోనల్ ఆ సు పాతికవట్నానికి చిరునామా.

"పోనిలెండి. పెద్ద ఆపదకి చిన్న ర దింపు." అన్నాను. "కంగ్రాచులేష ."

అని తాపీగా నవ్వుతూ చెప్పవలసిన మాట కాదు; రెండు విధాలుగా కూడాను. "ఎంత మంది అడ్డుపడినా దేవుడు మేలు ం హ్యాల నుకున్నప్పుడు ఆగదు, మా స్టాఫ్ ంబర్ల ఎంతమందిమి ఎన్నిరకాలుగా అను మో మీకేదైనా సహాయం చేస్తే బాగుం ని. మా జోనల్ ఆఫీసర్‌గారికి పని ిడి వల్లనో మరే కారణం చేతనో మీ య పర్ధానికి చూపించడానికి తీరుబాటు దు. మీరు మంచి యుక్తిగా పై ని వప్పించి మీ సంసారం ఛిన్నం పో కుండా ఓ ఆధారం సంపాదించు డు.

ఆ అమ్మాయి తల అడ్డంగా ఆ ంది "అబ్బే అదేం మాటండి. చక్రారా గారు తల్చుకోకపోతే ఇదేదీ అయ్యేదే కా ండి. వారే స్వయంగా మా ఇంటికొచ్చి నా గ్గర దరఖాస్తు తీసుకుని దానిమీద గట్టిగా రిక మండుచేసి హైద్రాబాదువెళ్ళి అర్డ ంచు కొచ్చేరండి. అసలు కమలాకర్రా గారు ఉన్నప్పుడే నేనొక అప్లికేషను పెట్ ండి; ఈ ఆపీసులో ఏదైనా ఉద్యోగం ఇ ంచ మని. అబ్బో: రెండేళ్ళ నాటి మ ండి. దాని మీద కూడా చక్రారావు గారు గట్టిగా రికమెండు చేసేరండి. హైద్రాబాద్ వాళ్ళు ప్రస్తుతం ఖాళీల్లేవని తిప్పేస్తారేమోనని; ఈ ఆఫీస్‌లో పనెక్కువైంది: మరో మనిషి కావాలని కూడా రాసేరండి. ఆ రోజు ఈ కాగితం రాయాలని వారికి గట్టిగా తోచిన ఆఫీసుకి సెలవైపోయిందని; మర్నాటే తనకి క్యాంపని; ఆయనే స్వయంగా డ్రైవ్ చేసి తీసుకెళ్ళారండి. వస్తే చూస్తాం వెళ్ళ మంటే అక్కడ ఎవరితో గట్టిగా చెప్పి వచ్చారటండి. ఈ ఆర్డర్ నాకొచ్చినట్టు వారికింకా తెలీదండి."

ఆమె ఈ మాటలు చెప్తుండగానే అఫీసు లోకి ఒకరొకరూ వస్తున్నారు. సూర్యారావు కంటికి అవగానే చెయ్యి ఊపి, పిలిచి, "ఎస్టాబ్లిష్‌మెంటు ఫైలు పట్రా" అన్నాను. ఎవరికీ తెలియకుండా చక్రారావు ఈ కేసు ఎలా డీల్ చేసాడో చూదామని.

"ఆ ఫైలు పది రోజుల్నించి కనబడ్డం లేదు గురూ. ఒక వేళ జె.ఓ. గారి కే నెట్లో ఉందేమో. చూడాలివాళ." అన్నాడు అన్నాడు సూర్యారావు.

"చూడు చూడు!" అన్నాను.

With Best Compliments From :

Tel : "SNAP"

Phone : 74455

Sree National Art Pictures (Sec'bad)

8154, A & B. RASHTRAPATHI ROAD, SECUNDERABAD-500 003.

Post Box No. 1593